

WYDAWNICTWO NAUKOWE UMK

Linguistica Copernicana

WYDAWNICTWO NAUKOWE UMK

Linguistica Copernicana

12/2015

REDAKTOR NACZELNY: Maciej Grochowski

RADA REDAKCYJNA: Ireneusz Bobrowski (Instytut Języka Polskiego PAN, Polska), Andrzej Bogusławski (Uniwersytet Warszawski, Polska), Gerd Hentschel (Carl von Ossietzky Universität Oldenburg, Niemcy), Axel Holvoet (Uniwersytet Warszawski, Polska), Krystyna Kleszczowa (Uniwersytet Śląski, Polska), Jarmila Panevová (Univerzita Karlova, Czechy), Jens Nørgård-Sørensen (Københavns Universitet, Dania), Zuzanna Topolińska (Macedonian Academy of Sciences and Arts, Macedonia), Daniel Weiss (Universität Zürich, Szwajcaria), Anna Wierzbicka (Australian National University, Australia)

KOLEGIUM REDAKCYJNE: Maciej Grochowski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Polska), Krystyna Kallas (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Polska), Irena Sawicka (Instytut Sławistyki PAN, Polska), Piotr Stalmaszczyk (Uniwersytet Łódzki, Polska)

SEKRETARZ REDAKCJI: Iwona Kaproń-Charzyńska

OPINIOWALI DO DRUKU: Leszek Bednarczuk, Václav Blažek, Wiesław Boryś, Wojciech Chlebda, Jolanta Chojak, Magdalena Danielewiczowa, Rafał Górski, Lechosław Jocz, Halina Karaś, Alina Kępińska, Iwona Kosek, Jadwiga Linde-Usiekiewicz, Tomasz Mika, Borys Norman, Tomasz Nowak, Joanna Odrowąż-Sypniewska, Elena Paducheva, Anna Pajdzińska, Predrag Piper, Ljudmila Popović, Irena Sawicka, Marzena Stępień, Agata Trawińska, Ryszard Tokarski, Björn Wiemer, Mariola Wolk, Henryk Wróbel, Zofia Zaron, Gennadij Zeldowicz

ADRES REDAKCJI: Instytut Języka Polskiego UMK, 87-100 Toruń, ul. Fosa Staromiejska 3, e-mail: lincop@umk.pl, www.linguistica.umk.pl

OKŁADKA: Monika Pest

Periodyk oferuje dostęp do zawartości w systemie Open Access na zasadach licencji niewyłączonej Creative Commons (CC BY-ND 3.0).

Wersja papierowa jest dostępna w druku na żądanie na stronie internetowej Wydawnictwa www.wydawnictwoumk.pl

© Copyright by Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Toruń 2015

ISSN 2080-1068

Wersją pierwotną (referencyjną) czasopisma jest wersja papierowa.

Wydawca: Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Ul. Gagarina 13a, 87-100 Toruń
Druk: Wydawnictwo Naukowe UMK
Nakład 300 egzemplarzy

Spis treści

Od redakcji	9
-------------------	---

WSPOMNIENIA

Andrzej Bogusławski

Jens Nørgård-Sørensen (1954–2015)	15
---	----

ARTYKUŁY

Izabela Duraj-Nowosielska

Gdzie jest cel w zdaniach z <i>celowo</i> i kilka innych pytań o wyrażenia pokrewne	23
Where is the ‘cel’ [purpose] in Sentences with <i>celowo</i> [purposefully] and Several More Questions on the Related Expressions	

Anna Kisiel

O dwóch metatekstowych jednostkach: „zaś” i „natomiast”	53
On two Metatextual Units: „zaś” and „natomiast”	

Magdalena Żabowska

O godzeniu przeciwieństw – funkcja wyrażen <i>jednocześnie</i> i <i>zarazem</i> w języku naturalnym oraz w testowaniu hipotez semantycznych	71
On Bringing Contraries Together – the Function of the Expressions <i>jednocześnie</i> and <i>zarazem</i> in Natural Language and in Testing Semantic Hypotheses	

Joanna Zaucha

- Zróznicowanie składniowe i semantyczne czasownikowych wykładników fałszu 107
 Syntactic and Semantic Differences between Polish Falsehood Verbs

Mariola Wolk

- Kilka pytań o definiowanie *błądu* 123
 Some Questions Relating to the Definition of *błąd* ('mistake')

Katarzyna Doboszyńska-Markiewicz

- O *jakby* nieostrości i jej *swego rodzaju* operatorach (*linguistic hedges*) – uwagi wstępne 137
 On a sort of Vagueness and as if its Operators (Linguistic Hedges): Introductory Remarks

Piotr Sobotka

- Współdziałanie podsystemów języka w perspektywie badań etymologicznych. Znaczenie i rozwój słowiańskich zaimków **въѣхакъ* i **едьнакъ* 157
 Language Systems Interactions in Etymological Perspective.
 The Meaning and Development of Slavic Determiners **въѣхакъ* and **едьнакъ*

Zuzanna Topolińska

- Od *tedy* do *wtedy* 213
 From *tedy* to *wtedy*

Rafał Rosól

- O historii i etymologii rzeczownika *chojrak* 219
 On the History and Etymology of the Noun *chojrak*

Оксана Орленко

- Схематизація просторових відношень в англійській, сербській, українській мовах: специфіка прийменника *over* 229
 The Schematization of Spatial Relations in English, Serbian and Ukrainian: the Specifics of the Preposition *over*

Gennadij Zeldowicz

- Об одном способе маркировать дискурсивную перспективу
в лирической поэзии. Композиция и референциальные связи,
или В чем неправы П. Хоппер и С. Томпсон 245
- On One Way of Marking Discourse Perspective in Lyric Poetry.
Composition and Referential Links, or Where P. Hopper and S. Thompson are Wrong

Jacek Szczepaniak

- Sind Aphorismen hypertextuell? Zur konzeptionellen Hypertextualität
analoger Texte 271
- Are Aphorisms Hypertextual? Conceptual Hypertextuality of Analog Texts

Agnieszka Frączek, Anna Just

- Kilka uwag o pisowni polskiej w *Przewodniku do języka polskiego*
Michała Kusia (1646) 287
- Some Remarks on the Polish Spelling in *Przewodnik do Języka Polskiego*
by Michał Kuś (1646)

Informacje o autorach artykułów 311

Informacje dla autorów 313

RAFAŁ ROSÓŁ

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Instytut Filologii Klasycznej

O historii i etymologii rzeczownika *chojrak*

Słowa kluczowe: gwara warszawska; etymologia; leksykologia; rusycyzm; wyrazy obce

Key words: Varsovian dialect; etymology; lexicology; Russian loan word; foreign words

Rzeczownik *chojrak* ‘człowiek śmiały, zuchwały itp.’¹, od którego utworzono wyrazy pochodne *chojracki*, *chojractwo* i *chojrakować*², według słownika etymologicznego autorstwa A. Bańkowskiego (2000: I, 142) pojawia się w źródłach po raz pierwszy w 1946 r. Informację tę autor zaczerpnął niewątpliwie ze *Słownika języka polskiego* pod redakcją W. Doroszewskiego

¹ W sprawie znaczenia zob. np. *SJP* I, 890: reg(ionalne) rub(aszne) ‘śmiałek nie liczący się z niczym, krzykacz’; *SJP-PWN* I, 253: posp(olity) ‘człowiek śmiały, zuchwały, popisujący się swoją odwagą i sprawnością fizyczną; śmiałek’; *ISJP* I, 172: ‘to ktoś, kto jest pewny siebie i popisuje się odwagą’; *WSJP-ŚK* 87: ‘osoba lekceważąca niebezpieczeństwo, popisująca się odwagą’; *USJP* I, 425: pot(ocznie) iron(icznie) ‘człowiek śmiały, zuchwały, często przechwalający się, popisujący się odwagą i sprawnością fizyczną’; *PSWP* VII, 51–52: potoczny ‘człowiek nadmiernie śmiały, zuchwały, taki, który lubi popisować się swoją odwagą i sprawnością fizyczną’; *WSJP-KWN* 103: ‘śmiałek, człowiek zuchwały, często nadmiernie popisujący się odwagą’.

² Zob. np. *PSWP* VII, 51–52.

(*SJP I*, 890), w którym jako najwcześniejszą atestację podano cytat z powieści J. Meissnera pt. *Źądło Genowefy* wydanej właśnie w 1946 r. Już jednak nieco dokładniejsze przyjrzenie się danym zawartym w tym słowniku pozwala na przesunięcie daty pierwszej atestacji o trzy lata wstecz, ponieważ w roku 1946 zostało opublikowane drugie wydanie powieści, pierwsze natomiast ukazało się w 1943 r. To uzupełnienie nie ma jednak większego znaczenia, ponieważ *chojrak* występuje wielokrotnie w źródłach już na początku dwudziestego stulecia. Co więcej, poświadczony jest on nie tylko w znanej obecnie formie, lecz także w formach obocznych.

Relevantne przykłady pochodzą z gwary warszawskiej, o czym informuje przede wszystkim *Słownik gwary warszawskiej XIX w.* B. Wieczorkiewicza (1966: 124 i 308). W słowniku tym pojawiają się w sumie trzy warianty *chojrak*, *hojrak* i *ojrak* w znaczeniu ‘odważny, zuch’³. Autor przywołuje teksty opublikowane na początku XX w., przy czym część z nich to piosenki, które zapewne pochodzą z nieco wcześniejszego okresu. W każdym razie na podstawie tego słownika można podać następujące daty najwcześniejszych poświadczeń dla wszystkich trzech wariantów: *chojrak* (1910), *hojrak* (1927) i *ojrak* (1903). Powyższe świadectwa wypada uzupełnić o cytat z wydanej w 1906 r. powieści pt. *Dziecko salonu* autorstwa J. Korczaka (1906: 136), co pozwala przesunąć wstecz pierwsze poświadczenie formy *hojrak*: „ – A nie można do sądu? – zapytała Antoniowa. / – Daj pan hojrakowi trzy błaty w garść, to mu zrobi sąd. Porządny adwokat tego nie weźmie, bo mu nie warto, a pokątny jeszcze ci kapotę zedrze”.

Wypada również wspomnieć, że *chojrak* / *hojrak* należy do słownictwa gwary przestępczej. Po raz pierwszy został on uwzględniony w słowniczku W. Ludwikowskiego i H. Walczaka (1922: 18) w znaczeniu ‘łobuz’. Wyraz ten był wówczas w użyciu wśród więźniów przetrzymywanych w zakładach karnych w Radomiu i Warszawie. Obie formy widnieją także w wydanym przed dwudziestu laty *Słowniku tajemnych gwar przestępczych* K. Stępnia-ka (1993: 73), który podaje dwa znaczenia, tj. 1. ‘człowiek odważny, bystry’ i 2. ‘człowiek wywyższający się, pyszałek’. W słowniku tym zamieszczono

³ *Chojrak* w znaczeniu ‘odważny, zuch’ został umieszczony jako wyraz gwary warszawskiej przez S. Kanię (1995: 59) w *Słowniku argotyzmów*. Ponadto Z. Lechnicka-Kroh (1974: 251) w artykule dotyczącym gwary stołecznej z okresu pierwszego ćwierćwiecza po II wojnie światowej wymienia ten rzeczownik pośród wyzwisk (bez podania znaczenia).

również czasownik *chojrakować* ‘udawać odważnego’, a także rzeczownik *chojra* ‘odwaga’, który jest najprawdopodobniej derywatem wstecznym od *chojrak*.

Spośród trzech wymienionych wyżej wariantów, tj. *chojrak*, *hojrak* i *ojrak*, niewątpliwie ten ostatni jest wtórny. Widoczny w nagłosie zanik tyl-nojęzykowej spółgłoski szczelinowej *h* jest częstym zjawiskiem w gwarze warszawskiej, czego wiele przykładów znajdujemy we wspomnianym wyżej słowniku B. Wieczorkiewicza (1966), np. *arbata* z *herbata* (s. 96), *ardy* z *hardy* (s. 96), *arem* z *harem* (s. 96), *arfistka* z *harfistka* (s. 96), *armonia* z *harmonia* (s. 96), *armonista* z *harmonista* (s. 96), *iacynt* z *hiacynt* (s. 203). Oczywiście nie można zapominać, że w gwarze warszawskiej nierzadko dodawano w nagłosie nietymologiczne *h* do wyrazów zaczynających się na samogłoskę, jednakże nigdy w takich sytuacjach nie występuje wariant z *ch*⁴.

W przypadku form *chojrak* i *hojrak* mamy do czynienia – jak się zdaje – jedynie z obocznością ortograficzną. W gwarze warszawskiej na przełomie XIX i XX w. nie było różnicy w wymowie pomiędzy *ch* i *h*, o czym świadczą stosunkowo liczne przykłady braku konsekwencji w pisowni⁵. Ponadto warto wspomnieć, że I. Seiffert-Nauka (1992: 46) odnotowuje oboczność *chojrak* : *hojrak* dla gwary lwowskiej. Nie można jednak przywiązywać do tego faktu zbyt dużej wagi, ponieważ badaczka ta opiera się na tekstach opublikowanych dopiero po II wojnie światowej.

Uzupełniając informacje na temat występowania rzeczownika *chojrak*, wypada wspomnieć, że jest on również dobrze poświadczony w gwarach. *Słownik gwar polskich* (SGP IV, 11; hasło autorstwa B. Reczkowej) podaje znaczenie ‘śmiałek nie liczący się z niczym, krzykacz’, wskazując na występowanie tego wyrazu w następujących miejscowościach: Żarnowiec (kroś.),

⁴ W słowniku B. Wieczorkiewicza (1966) znajdujemy następujące przykłady: *haligancja* i *haligant* obok *aligancja* i *aligant* z *elegancja* i *elegant* (s. 92 i 196), *handrus* z *andrus* (s. 198), *harak* z *arak* (s. 198), *hareszt* z *areszt* (s. 198), *hedukować* z *edukować* (s. 199) i *helbik* z *elbik* (s. 155).

⁵ Na podstawie *Słownika gwary warszawskiej XIX w.* B. Wieczorkiewicza (1966) można wyliczyć takie przykłady jak: *handra* z *chandra* (s. 122), *chapanka* i *hapanka* ‘drobna kradzież’ obok *chapacz* ‘złodziej’, *chapczywy* ‘chciwy’, *chapnięcie* ‘kęs, zjedzenie czegoś’ (s. 122), *harlak* ‘stabeusz, cherlak’ z *cherlak* (s. 198), *checny* ‘odnoszący się do hecy’ obok *heca* ‘sztukmistrze konni; cyrk; awantura; przedstawienie, widowisko ucieszne’, *hecarz* ‘cyrkowiec’ i in. (s. 199), *chewra* obok *hewra* ‘towarzystwo’ z *jidysz chewre* ‘paczka, banda, grupa’ (s. 123 i 200), *huj* ‘penis’ i *hujowina* ‘głupstwo’ z *chuj* (s. 201), *chop* ‘pieniądz, grosz’, *chopki* ‘grosze’ obok *hopy* ‘pieniądze’ (s. 124 i 201).

Podnieśno (sier.), Janki Młode (ostroł.), Besko (sanoc.), Dąbrowa Poduchowna (iłż.) i Bilwinowo (suw.). Ponadto wyraz ten jest znany m.in. w gwarze gorczańskiej, tj. *chojrak* [chojrok] i *chojrakować* [chojrokować] (J. Kobylińska 2001: 16), czy też w gwarze orawskiej, tj. *chojrák* (J. Kaś 2011: I, 97).

Oprócz wymienionych dotychczas form wypada przywołać jeszcze kilka innych, które z pewnością pozostają w związku z rzeczownikiem *chojrak*. Pierwszą z nich jest rzeczownik *chojrany* ‘śmiełek nie liczący się z niczym’ odnotowany przez *Słownik gwar polskich* (SGP IV, 11; hasło autorstwa B. Reczkowej). Wyraz ten poświadczony został w Woźnikach na ziemi siedradzkiej. Trudno jednoznacznie rozstrzygnąć powstanie tej formy, niemniej wydaje się być wtórna w stosunku do *chojrak*.

Druga forma to przymiotnik *chojry*, który wprawdzie nie jest odnotowany w żadnym słowniku, został jednak użyty w artykule publicystycznym W. A. Zbyszewskiego (1951: 107) na temat Polonii belgijskiej. Oto cytat z tego artykułu: „Druga grupa – to ci co dojrżeli już w Polsce niepodległej. Są inteligentniejsi, zdolniejsi, bardziej rzutcy, bardziej europejscy, łatwiej się aklimatyzują, łatwiej sobie dają radę; ale nie mają prawości i zacności tych, co są od nich od 10 do 20 lat starsi. Ich patriotyzm jest głośniejszy, ale może nie tak niezachwiany. Ich genre, ich maniera raczej przypomina podwarszawskie osiedla niż reymontowskie Lipce. To las twardy i wcale zwarty, krzepki i chojry – ale nie ma tu powagi, tej godności i siły starego, rozłożystego dębu, wszystkimi korzeniami wrośniętego w ziemię ojczystą”. Ponieważ mamy tu do czynienia ze stosunkowo późnym poświadczeniem, wypada przyjąć, że przymiotnik *chojry* jest również wtórny w stosunku do *chojrak*.

Innym wyrazem godnym uwagi jest przymiotnik *chojny* w znaczeniu ‘odważny’, znany gwarze warszawskiej XIX w. Wyraz ten został zawarty w słowniku B. Wiczorkiewicza (1966: 124) na podstawie atestacji w jednym z romansów W. Grajnera wydanym w 1896 r. Co ciekawe, *Słownik tajemnych gwar przestępczych* K. Stępnia (1993: 73) odnotowuje leksemy *chojniak* i *chojny* w kilku znaczeniach, tj. 1. ‘ofiara kradzieży, człowiek zamożny’, 2. ‘osoba fundująca wódkę’, 3. ‘człowiek odważny’, 4. ‘chłop ze wsi’, 5. ‘osoba dająca żebrakowi hojne datki’, 6. ‘dziecko’, 7. *chojna* ‘dziewczyna’. Wyrazy te pojawiają się ponadto na innej stronie tego słownika, tj. pod hasłem *hojniak* z obocznymi formami *chojniak* i *chojny* wraz ze znaczeniami ‘ofiara kradzieży, zamożny człowiek’ (s. 188). Zapewne doszło tu do kontaminacji rzeczownika *chojrak* z przymiotnikiem *hojny* ‘szczodry’.

Słownik K. Stępnika (1993) podaje ponadto rzeczownik *chojzyk* ‘odważny człowiek’ (s. 73) oraz czasownik *hojzygować* ‘udawać ważnego, wywyższać się nad innych, nadrabiać miną i krzykiem’ (s. 188). Trudno jednak ustalić, w jakim stosunku formy te pozostają do *chojraka*.

W rozważaniach na temat historii rzeczownika *chojrak* nie sposób pominąć pytania o jego pochodzenie, choć od razu trzeba zaznaczyć, że należy on do tych wyrazów języka polskiego, które nie posiadają przejrzystej etymologii. W dotychczasowych publikacjach niewiele zresztą można znaleźć informacji na ten temat⁶. W zasadzie jedynie A. Bańkowski (2000: I, 142) poświęca tej kwestii uwagę w swoim słowniku etymologicznym. Píše on jednak krótko: „od interj. *chojra* (?)”. Szkoda, że autor – ze względu na ograniczenia miejsca w słowniku – nie mógł rozwinąć tej hipotezy. Wykrzyknienie *chojra* (także *ojra*), znane choćby z różnych przedwojennych piosenek, jest pod względem fonetycznym atrakcyjnym kandydatem na etymon rzeczownika *chojrak*⁷. Niestety założenie, że rzeczownik *chojrak* powstał właśnie od wykrzyknienia, jest raczej mało przekonujące i trudno znaleźć analogie dla takiej derywacji. Wątpliwości budzą również kwestie semantyczne. Z tych trudności zdawał sobie zapewne sprawę Bańkowski, który opatrzył własną propozycję znakiem zapytania.

Poza tym wykrzyknieniem niełatwo zresztą znaleźć na gruncie języka polskiego jakiegokolwiek punkty oparcia dla pochodzenia *chojraka*. W związku z tym istnieje podejrzenie, że wyraz ten jest pożyczką, stąd też wypada szukać odpowiedników w językach, z których *chojrak* mógłby zostać przejęty pod koniec XIX w. lub nieco wcześniej. Ważnych danych w tym zakresie zdaje się dostarczać wydana przed kilkoma laty książka M. N. Prijomyszewy (2009) pt. *Тайные и условные языки в России XIX века*, która zawiera m.in. uproszczony słownik wyrazów pochodzących z żargonów kramarzy,

⁶ Słowniki etymologiczne F. Sławskiego (1952–1975), K. Długosz-Kurczabowej (2003), W. Borysia (2005) i I. Malmor (2009) nie uwzględniają tego wyrazu. Gwoli ciekawostki można wspomnieć, że na wielu niefachowych stronach i forach internetowych rozpowszechniło się bezpodstawne powiązanie wyrazu *chojrak* z *choinka* i *chuj*.

⁷ Por. J. Putrament (1980: 293); autor w rozdziale zatytułowanym *Choj, choj, chojra* relacjonuje mecz piłkarski pomiędzy Węgrami a RFN-em w Budapeszcie pisząc między innymi tak: „Nareszcie pierwsza bramka, bardzo pięknie strzelona przez gospodarzy. Cały stadion zrywa się na nogi, skanduje straszne słowa, sam nie wiem, jak je zapisać, każdy pewnie się domyśli. Najprzyzwoitsza wersja pisana – to jak w tytule rozdziału. Tylko trzecie piszę tak, jak je wymawiają. Może z tego nasz «chojrak»? ”.

rzemieślników i żebraków (część II, s. 438–696). Słownik ten jest kompilacją sporządzonych w XIX w. list wyrazów, które dotychczas rozproszone były w różnego rodzaju opracowaniach.

W kontekście polskiego *chojrak* interesująca jest forma *хоряк* o znaczeniu ‘господин’, czyli ‘pan’ (s. 669), który został odnotowany na terenach guberni włodzimierskiej, przy czym z uwagi na mobilność wymienionych grup społecznych wydaje się możliwe, że wyraz ten był znany także w innych miejscach Rosji (być może też w zaborze rosyjskim na ziemiach polskich)⁸. Rosyjskie *хоряк* wymawiano przypuszczalnie zgodnie z pisownią, stąd też w uproszczonej transkrypcji należy go zapisać jako *chor’ak*. Co się tyczy natomiast jego źródeł, mamy tu zapewne do czynienia z derywacją od rzeczownika w znaczeniu ‘wieś, wioska’, którego kilka form pochodzących z różnych miejsc dziwiętnastowiecznej Rosji również notuje słownik Prijomyszewy, tj. *хора*, *хоро*, *хоры*, *хорье* i *хорья* (s. 669).

Polskie *chojrak* i rosyjskie *chor’ak* wykazują wprawdzie pewne różnice pod względem fonetycznym i semantycznym, jednakże dają się one stosunkowo łatwo wyjaśnić. Po pierwsze, wydaje się prawdopodobne, że wyraz obcy uległ spolszczeniu poprzez uniknięcie miękkiego *r* niewystępującego w wyrazach rodzimych. Doszło tu zatem do swego rodzaju przesunięcia palatalności *chor’ak* > *chojrak*, na co wpływ miała zapewne również analogia do innych rzeczowników posiadających sufiks *-ak* z poprzedzającym *r*, np. *dworak*, *nieborak*, *ponurak*, *szarak* (brak natomiast w polszczyźnie wyrazów na *-riak*). Jako paralelę dla takiej zmiany można przywołać rzeczownik *majtek* (od XVII w.), który, będąc zapożyczeniem z holenderskiego *maatje* ‘towarzysz, kolega; marynarz’, uległ metatezie **matje-* > *majte-*, a ponadto został rozszerzony o *-k* przez analogię do deminutywów na *-ek*⁹. Po drugie, wydaje się prawdopodobne, iż wyraz *chojrak* miał pierwotne znaczenie ‘pan’. W języku polskim wyraz ten byłby zatem używany od samego

⁸ Wypada ponadto podkreślić, że nasza wiedza na temat tego typu socjolektów z XIX w. jest nader skąpa, ponieważ w owym czasie zajmowano się nimi jedynie wybiórczo nie prowadząc regularnych badań w tym zakresie. Być może dalszych danych odnośnie do wyrazu *хоряк* dostarczy w niedalekiej przyszłości słownik gwar rosyjskich (*Словарь русских народных говоров*, Москва – Ленинград: Издательство «Наука» 1965–), którego najnowszy, tj. 46 tom z 2013 r., dochodzi do wyrazu *ужоля*.

⁹ Na temat etymologii pol. *majtek* zob. W. Boryś (2005: 311); por. A. Bańkowski (2000: II, 127n.).

początku w sposób ironiczny, a rozwój semantyczny przebiegałby następująco: ‘pan’ → ‘ważniak’ → ‘śmiałek’¹⁰.

Podsumowując, możemy stwierdzić, że wyraz *chojrak* poświadczony jest w źródłach nie od czasów powojennych, lecz od pierwszej dekady XX w. Występuje on w tekstach sporządzonych w gwarze warszawskiej w trzech wariantach, tj. *chojrak* (od 1910 r.), *hojrak* (od 1906 r.) i *ojrak* (od 1903 r.). Jeśli chodzi natomiast o etymologię tego rzeczownika, istnieją poważne przesłanki, by sądzić, że został on zapożyczony z rosyjskiego wyrazu *хоряк* ‘pan’, który odnotowano w dziewiętnastowiecznym żargonie kramarzy, rzemieślników i żebraków.

Bibliografia

- BAŃKOWSKI A., 2000, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. I–II, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- BORYŚ W., 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- DŁUGOSZ-KURCZABOWA K., 2008, *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- ISJP = BAŃKO M. (red.), 2000, *Inny słownik języka polskiego*, t. I–II, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- KANIA S., 1995, *Słownik argotyzmów*, Warszawa: Wiedza Powszechna.
- KAŚ J., 2011, *Słownik gwary orawskiej*, Kraków: Księgarnia Akademicka.
- KOBYLIŃSKA J., 2001, *Słownik gwary gorczańskiej (zagórzańskiej)*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- KORCZAK J., 1906, *Dziecko salonu*, Warszawa: Nakładem Księgarni Powszechnej.

¹⁰ W kontekście proponowanej etymologii warto ponownie wrócić do kwestii oboczności *ch* : *h* i jeszcze raz przywołać rzeczownik *chandra*, który stanowi świetną analogię dla *chojrak* : *hojrak*. Wyraz ten jest bowiem zapożyczeniem z rosyjskiego lub ukraińskiego *xандра́ (chandrá)* ‘zniechęcenie, przygnębienie i in.’ i w polszczyźnie ogólnej słusznie rozpowszechnił się z pisownią *ch*, jednakże w *Słowniku gwary warszawskiej XIX w.* B. Wieczorkiewicza (1966: 122) jest on odnotowany jedynie w postaci *handra* (podany przez autora cytat pochodzi z powieści W. Przyborowskiego opublikowanej w 1892 r.). W sprawie pochodzenia pol. *chandra* zob. K. Długosz-Kurczabowa (2008: 87); por. A. Bańkowski (2000: I, 123n.).

- LECHNICKA-KROH Z., 1974, Wybrane przykłady gwary ulicznej Warszawy w latach 1946–1971, *Rocznik Warszawski XII*, s. 219–255.
- LUDWIKOWSKI W., WALCZAK H., 1922, *Żargon mowy przestępców „Blatna muzyka”*: ogólny zbiór słów gwary złodziejskiej, Warszawa: R. Szrajber.
- MALMOR I., 2009, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa–Bielsko-Biała: Park, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Szkolne PWN.
- PRIJOMYSZEWA M. N. [ПРИЁМЫШЕВА, М.Н.], 2009, *Тайные и условные языки в России XIX века*, Части I–II, Санкт-Петербург: Нестор – История (Российская Академия Наук. Институт лингвистических исследований).
- PSWP = ZGÓŁKOWA H. (red.), 1994–2005, *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. I–L, Poznań: Wydawnictwo „Kurpisz”.
- PUTRAMENT J., 1980, *Pół wieku. Poślizg*, Warszawa: Czytelnik.
- SEIFFERT-NAUKA I., 1992, *Dawny dialekt miejski Lwowa*, cz. 1: *Gramatyka*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- SGP = KARAŚ M. et al. (red.), 1982–, *Słownik gwar polskich*, Wrocław et al.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- SJP = DOROSZEWSKI W. (red.), 1958–69, *Słownik języka polskiego*, t. I–X, Warszawa: Wiedza Powszechna.
- SJP-PWN = SZYMCZAK M. (red.), 1999, *Słownik języka polskiego*, t. I–III, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- SŁAWSKI F., 1952–75, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. I–V, Kraków: Nakładem Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego.
- STĘPNIAK K., 1993, *Słownik tajemnych gwar przestępczych*, współpr. Z. Podgórzec, Londyn: Puls Publications Ltd.
- USJP = DUBISZ S. (red.), 2006, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. I–IV, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- WIECZORKIEWICZ B., 1966, *Słownik gwary warszawskiej XIX wieku*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- WSJP-KWN = DEREŃ E., POLAŃSKI E., 2012, *Wielki słownik języka polskiego*, Kraków: Krakowskie Wydawnictwo Naukowe.
- WSJP-ŚK = SOBOL E. (red.), 2006, *Wielki słownik języka polskiego*, Warszawa: Świat Książki.
- ZBYSZEWSKI W. A., 1951, Polonia belgijska, *Kultura II/XL–III/LXI*, s. 105–112.

On the History and Etymology of the Noun *chojrak*

(summary)

The article deals with the earliest history and etymology of the noun *chojrak*. The author points out the fact that this word occurred in the Varsovian dialect already in the first decade of the 20th century in three variants, i.e. *chojrak* (since 1910), *hojrak* (since 1906) and *ojrak* (since 1903). As regards the etymology, the author tries to prove that the word was borrowed from the Russian language. According to his hypothesis, Polish *chojrak* comes from the word *хоряк* 'господин' ('lord') attested in the Russian jargon of stall-keepers, craftsmen and beggars on the territory of Vladimir Governorate in the 19th century.

